

URBAN sprawl

WERELDDAG VAN DE STEDENBOUW | 29 NOV 2018 | DEINZE

In het themadossier van RUIMTE 40:

Urban Sprawl: de resultaten van het VITO onderzoek | De betonstop: analyse van de Stec studie | 'Aanschouwt eer ge bouwt': sensibilisering en systeemverandering –verslag van de Werelddagsessie | Wij en 'die van 't stad': stad versus platteland in post-urbaan Vlaanderen | Ziekenhuisbazen zakken voor aardrijkskunde: de nieuwe afbakening van ziekenhuisregio's | 'Onnozelaars uit de verkaveling, verenigt u!': ruimtelijke participatieprocessen | Stadshuiver: een historisch onderzoek | Alles Stad/Alles Land: een AOB, voorbij de tegenstellingen | Juridische en fiscale oorzaken van onduurzaam ruimtegebruik: 12 beleidsaanbevelingen | Kinderen in de nevelstad | Kernversterking in Vlaanderen: een ontwerpend onderzoek | en nog veel meer

Bestel nu uw exemplaar via www.vrp.be/nl/los-nummer

RUIMTE is een driemaandelijks magazine dat wordt uitgegeven door de Vlaamse Vereniging voor Ruimte en Planning.

RUIMTE is een must voor iedereen die begaan is met ruimtelijke ordening en stedenbouw.

RUIMTE brengt in elke editie een themadossier, met diepgravende analyses en genereus geïllustreerde bijdragen over de ruimtelijke actualiteit in binnen- en buitenland.

De themadossiers in 2019

Regionale gebiedsontwikkeling [MAART] | Tuinen [JUNI] | Zorg [SEPTEMBER] | De nomadische ruimte [DECEMBER]

INFO OVER TARIEVEN, ABONNEMENTEN EN VERKOOPPUNTEN: WWW.VRP.BE

met dank aan

De Werelddag van de Stedenbouw 2018 werd mogelijk gemaakt dankzij volgende hoofdsponsors

Welkom!

Met deze editie van de Werelddag van Stedenbouw zetten de VRP, VITO, Common Ground en het Departement Omgeving het prijskaartje van urban sprawl in Vlaanderen centraal. Want vandaag kunnen we in primeur de belangwekkende conclusies van een zo goed als afgeronde VITO-studie voorstellen, waarmee het Departement Omgeving de maatschappelijke kosten van urban sprawl liet berekenen.

Dat ons versnipperd bebouwingspatroon in Vlaanderen onze maatschappij handenvol geld kost, dat vertelde ons buikgevoel ons al eerder. De VITO-studie bevestigt wat ook het studie bureau Stec in een eerdere opdracht concludeerde: verspreide bebouwing, verkavelingen en linten vragen enorme (verspilde?) budgetten van onze (lokale) overheden.

VITO focuste in de studie op de kosten van infrastructuur en mobiliteit en op de verliezen aan ecosysteemdiensten die onze open ruimte levert. Uit andere studies en internationale literatuur weten we dat ook de inspanningen voor gezondheidszorg, publieke dienstverlening, energie ... de kosten verder opdrijven in de verschillende bebouwingstypologieën.

Deze Werelddag van de Stedenbouw is dan ook eens te meer een wake-up call. Maar tegelijk levert de planningshoogdag van 2018 een pak argumenten om het anders te gaan doen. Investeren in bestaand bebouwd weefsel, op goed gelegen locaties, bespaart overheidskosten en levert minstens evenveel maatschappelijke winsten op. Laat ons als planners, ontwerpers, overheden en middenveld, de durf tonen om nee te zeggen tegen verdere versnippering van onze ruimte. Laat ons kritisch kijken naar scenario's die om uitbreiding vragen waar we ze niet nodig hebben. Laat ons zoeken naar opportuniteiten voor de herontwikkeling van hectaren leegstaande panden waar woon- en werklocaties een nieuwe bestemming kunnen krijgen. Laat ons, kortom, een halt toeroepen aan toenemende urban sprawl in Vlaanderen.

De Werelddag van de Stedenbouw stelt het sprekende kostenplaatje van urban sprawl in Vlaanderen in primeur aan u voor. Maar de VRP zou de VRP niet zijn als we niet samen met u zouden verder kijken en zoeken naar inspirerende alternatieven voor ons versnipperd bebouwingspatroon. Welke verkavelingen kunnen we optimaliseren en hoe pakken we dat aan? Waar kunnen linten terug een blik op het achterliggende landschap bieden en hoe krijgen we op lange termijn een breed publiek mee in een kwalitatieve en duurzame ruimtelijke toekomst?

We hopen dat deze Werelddag aanzetten geeft voor een stevig anti-sprawl-beleid, waar we met zijn allen onze schouders kunnen onderzetten. Wij stappen alvast graag samen met u op naar een kernachtig en open Vlaanderen!

An Rekkers
Directeur VRP

Ann Verhetsel
Voorzitter VRP

Naar een Marshallplan

tegen Urban Sprawl

Tijdens het afgelopen jaar bestudeerde het VITO in opdracht van het Departement Omgeving hoe urban sprawl tot in elke uithoek van Vlaanderen om zich heen grijpt. De onderzoekers berekenden de huidige kosten die aan urban sprawl verbonden zijn en stelden ook prognoses op voor de toekomst. De cijfers die op de Werelddag van de Stedenbouw worden gepresenteerd, tonen aan dat zo verder doen – het ‘business as usual’ scenario – geen optie is. Indien we onze ruimte nog verder versnipperen, maakt dat mobiliteit en nutsvoorzieningen erg duur en worden kostbare open ruimte en natuur vernietigd. Nu ingrijpen door te kiezen voor ruimtelijk rendement en kernversterking kan ons de komende jaren en decennia dus heel wat kosten besparen.

Enkele experts delen in deze nota hun inzichten over hoe we met de resultaten van de VITO-studie aan de slag kunnen gaan. Het is een dringende oproep tot maatschappelijk debat, maar vooral tot actie.

AUTEURS: HANS LEINFELDER, KOEN RAEYMAEKERS, HANS TINDEMANS EN PAUL WUILLAUME

Urban sprawl

Verspreide bebouwing, linten en verkavelingen

Urban sprawl is een fenomeen dat het brede publiek vooral verbindt met uitdijende suburbs in de Verenigde Staten, maar het is in feite een wereldwijd fenomeen. Ook in een welvarend Noord-West-Europa doet dit fenomeen zich voor als gevolg van een voortdurende demografische en economische groei. De ligging in een vruchtbare delta, waar elke vierkante meter cultiveerbaar en bebouwbaar is, maakt onze regio nog extra vatbaar.

Toch is de wijze waarop urban sprawl zich in Vlaanderen manifesteert anders dan in onze buurlanden. Wie de Ferriskaarten bekijkt, merkt onmiddellijk de alomtegenwoordige bebouwing, kleine straatsdorpen en gehuchten op. De voorbije eeuwen kenden we in Vlaanderen met andere woorden al een ‘druk’ platteland. In de twintigste eeuw en tot op vandaag werd

en wordt de verdere consumptie van open ruimte bovendien bewust ondersteund door het beleid: aanvankelijk via goedkope treinabonnementen en wijdverspreide spoor- en traminfrastructuur, na de Tweede Wereldoorlog door de Wet De Taeye, die de bouw van vrijstaande eengezinswoningen stimuleerde, door de aanleg van een uitgebreid autowegennet, en recenter door de gulle inkleuring van harde bestemmingen op het gewestplan, de opvulregel, de zonevreemde basisrechten, ... Dit maakt dat Vlaanderen, nog meer dan andere regio's, met ruimtelijke versnippering kampt. Verspreide bebouwing, linten en verkavelingen doorsnijden de open ruimte en tasten het areaal aan natuur en landbouw steeds verder aan. Het maakt ons vandaag bovendien zeer auto-afhankelijk – wat leidt tot congestie, gezondheidsproblemen en ernstige vervuiling.

Kosten worden onhoudbaar

Urban sprawl is een feitelijk gegeven in Vlaanderen. De eigen al dan niet vrijstaande woning op ‘den buiten’, in een lint of verkaveling heeft voor het individu ontegensprekelijk voordelen: een private tuin voor eigen nut en vermaak, privacy, de onmiddellijke nabijheid van open ruimte en natuur. De kosten of nadelen zijn op individueel vlak echter nauwelijks voelbaar en worden afgewenteld op de gehele gemeenschap. Net die maatschappelijke kosten worden niet alleen steeds zichtbaarder (bv files), ze komen ons steeds duurder te staan. Onze diverse overheden kreunen onder de infrastructuurkosten (wegenonderhoud, riolering, energie-infrastructuur, ...). Kortom, ons ruimteverslindend model van verspreid wonen weegt steeds zwaarder op ons en op het overheidsbudget. De studie van VITO maakt die ‘verborgen/maatschappelijke’ kosten duidelijk zichtbaar. We kunnen enkel concluderen: urban sprawl kan aantrekkelijk zijn voor individuen, maar is maatschappelijk onhoudbaar geworden. De kosten zullen steeds zwaarder wegen, als een baksteen op onze maag.

Stysteemfouten wegwerken

Urban sprawl is in essentie een systeemfout: het wordt door ons (ruimtelijk) beleid mogelijk gemaakt, in stand gehouden en bevorderd. We moeten het systeem bijgevolgd dringend herformateren. Laat ons even stilstaan bij die inherente systeemfouten.

Ten eerste zitten we met een perceptieprobleem. Nog al te vaak wordt open ruimte beschouwd als nog niet bebouwde ruimte. Dit maakt bijna alle gronden in Vlaanderen tot potentiële bouwgrond. Sterker nog: wanneer er op open ruimte een harde bestemming rust, wordt dit door velen beschouwd als ruimte die moet bebouwd worden (of die in hun hoofd reeds bebouwd is). Ten tweede, het ‘ideaal’ woonbeeld van een vrijstaande woning in een groene omgeving wordt in reclamecampagnes,

lifestylemagazines, tv-programma’s en lesboeken naar voor geschoven. Het zit niet in het Vlaamse DNA, maar wordt de Vlaming wel met de pap ingelepeld. Ten derde, wordt dit individueel woonmodel op een ongeëvenaarde manier gesubsidieerd (woonbonus, salariswagen,...).

Ten vierde, hebben we een genereuze, zeer liberale overheid wanneer het ruimtelijke ordening betreft (gulle gewestplannen, de uitzondering als regel, ...). Ten vijfde, en daarmee verweven, krijgen marktwerking en individuele belangen steeds meer voorrang op het publieke en algemeen belang. Deze systeemfouten enten zich tot slot bovenop de ongemakkelijke en vervelende erfenis van het versnipperde grondbezit.

Ambitieuw maatschappelijk project

Urban sprawl is dan wel een feitelijk gegeven, dat wil niet zeggen dat we in de toekomst gewoon kunnen voortdoen. De resultaten van de VITO-studie spreken boekdelen: ‘business as usual’ is geen optie. De kosten voor beleid en burger dreigen de komende jaren en decennia gigantisch op te lopen. Vlaams Bouwmeester Leo Van Broeck gaat in heel Vlaanderen de boer op om die boodschap kenbaar te maken en een alternatief van kernversterking te promoten.

De wijze waarop we met onze ruimte omgaan moet anders, efficiënter en respectvoller. Verdere urban sprawl moet dringend onmogelijk gemaakt worden en binnen de bestaande urban sprawl kunnen we zeker nog een verduurzamingslag maken. Omdat urban sprawl diep maatschappelijk is ingebed, wordt dit een heuse opgave – niet alleen voor het beleid, maar voor het geheel van ruimtebepalende actoren en sectoren, van ontwikkelaars, bouwbedrijven, nutsmaatschappijen tot middenveldorganisaties en burgers.

Marshallplan voor ruimte

We hopen dat met voorliggende studie de ernst van het probleem van onze ruimtelijke nalatigheid doordringt tot in de politieke bovenkamers. We hebben dringend politieke actie nodig. En daarmee bedoelen we niet een zoveelste beleidsplan dat bol staat van goede voornemens maar dat in de kast blijft liggen. Beleidsplannen zijn vooral nuttig wanneer ze onderdeel zijn van een ruimer, overtuigend maatschappelijk project en wanneer ze daadwerkelijk ondersteund worden met passende regelgevende kaders en instrumenten.

In de strategische visies van het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen, het Klimaatbeleidsplan, het Luchtkwaliteitsplan, die de voorbije maanden en jaren zijn opgemaakt, missen we de deze doortastendheid en wervende kracht. Het maatschappelijk project rond urban sprawl is niet louter een ruimtelijk project, maar koppelt verschillende urgenties aan elkaar: gezondheid, vergrijzing, diversiteit, mobiliteit, klimaat, water, energie, ... Het is een project waarin ook verschillende financiële stromen worden gebundeld en waarvoor verschillende beleidsniveaus zich samen engageren. Met andere woorden: een soort Deltaplan, Sigmaplan, Marshallplan tegen urban sprawl.

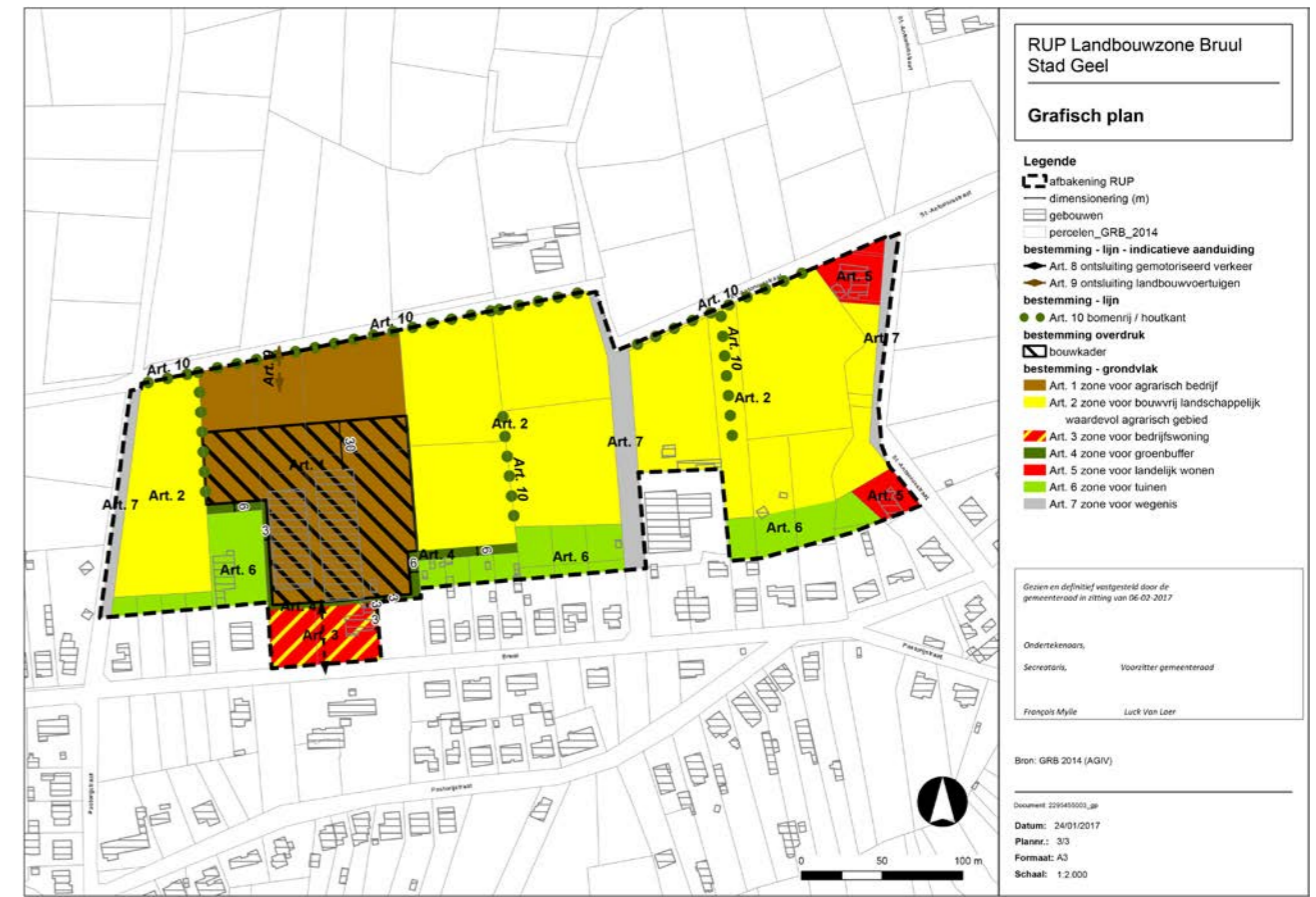
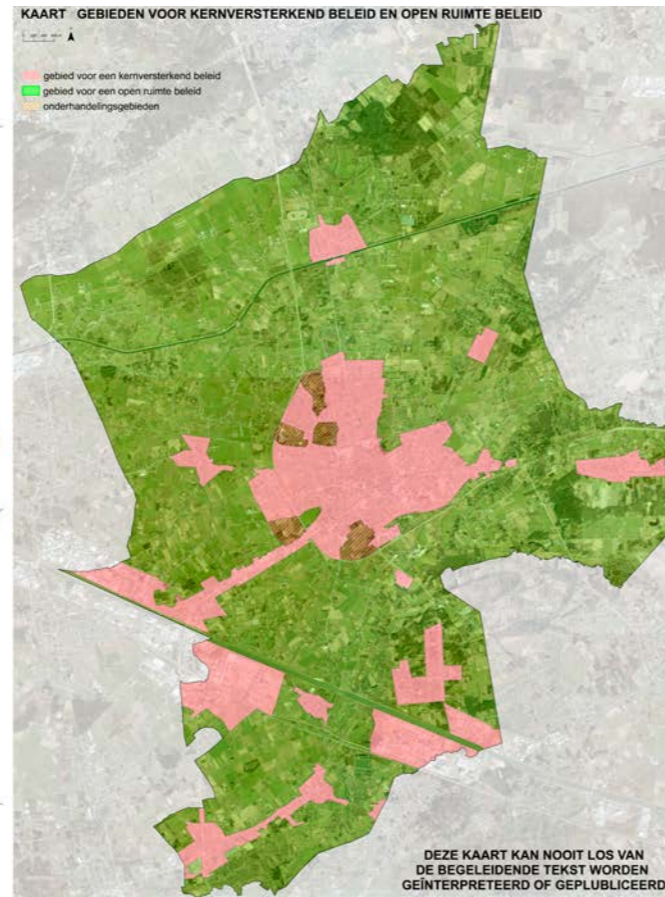
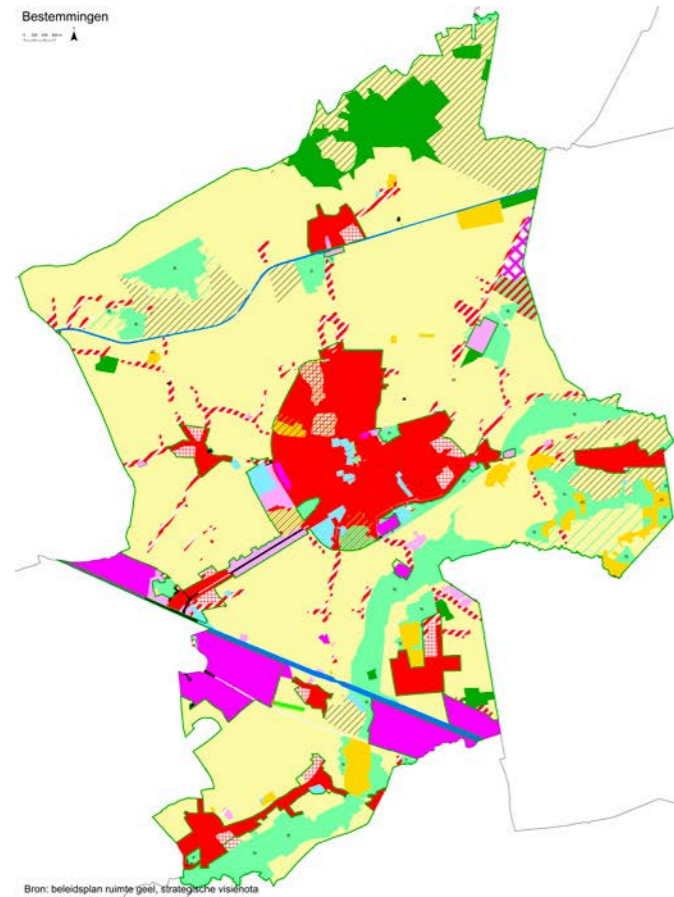
We zullen pas overtuigd zijn dat het de Vlaamse bestuurders menens is, als het nieuwe Vlaams Parlement een legislatuur- en sectoroverschrijdend Team Bouwshift vormt dat in de rol van onafhankelijke intendant of crisismanager een maatschappelijk project kan coördineren om verdere urban sprawl te voorkomen en de verduurzaming van de bestaande sprawl te realiseren. Dit team moet mandaten, middelen en tijd krijgen om cruciale doorbraken te realiseren en de noodzakelijke cultuurshift op gang te trekken.

Wervend toekomstverhaal en gedragscampagne

We kunnen pas tot een breed gedragen maatschappelijk project komen wanneer we een wervend toekomstverhaal opbouwen. De Vlaamse Confederatie Bouw formuleert die toekomst in zijn Visierapport als ‘burgers en bouwers – één front’. Laat ons daar nog overheden en middenveld aan toevoegen. Met z’n allen moeten we een positieve, geloofwaardige visie uitwerken met als centraal idee: ‘zuinig ruimtegebruik is goed voor ons’.

Zo’n grootschalige campagne is makkelijker gezegd dan gedaan. De idee om urban sprawl volledig weg te werken in Vlaanderen is een utopie. Een omslag in ons denken over sprawl is slechts haalbaar wanneer we burgers en bedrijven informeren en betrekken en daarbij rekening houden met socio-economische, klimatologische en socio-culturele aspecten. Het einddoel is de burger overtuigen om ook zijn/haar eigen bijdrage te leveren door niet langer te dromen van de zoveelste nieuwe alleenstaande en afgelegen woning, maar door compacter en gelaagder te bouwen, door (bij)gebouwen af te breken en verhardingen in de tuin te slopen. We moeten vandaag komaf maken met de padafhankelijkheid van de voortschrijdende suburbanisatie.

We kunnen dan ook niet om het belang van sensibilisering door uitgebreide en volgehouden communicatie heen, waarbij alle politici consequent mee het verhaal uitdragen. De strategie achter de geslaagde antirookcampagne kan daarbij een inspiratiebron vormen: een gelaagde en op doelgroepen gerichte werking, via verschillende kanalen. Zo mag de boodschap rond urban sprawl niet blijven hangen in een netwerk van ruimte-experten, maar moeten we inzetten op het verspreiden van een alternatief verhaal via diverse media. Het onderwijs kan hier een belangrijke rol spelen, om bewustzijn te creëren en goede ideeën aan te reiken.

Beleidsmatige sturing

Sturend ruimtelijk planningsbeleid

We hebben nood aan een structureel andere, ambitieuzere beleidsaanpak. Het Vlaams ruimtelijk ordeningsbeleid heeft in de jaren 1990 met structuurplanning een eerste poging ondernomen om ons ruimtegebruik te verduurzamen. Dit leidde onmiddellijk tot een drastische daling in het verder aansnijden van ruimte. Vanaf 1999 tot vandaag reduceerden decreetaanpassingen stelselmatig de mogelijkheden om via ruimtelijke planning sturend op te treden vanuit het algemeen belang. Het op maat van het private belang kneedbare vergunningenbeleid werd daarentegen versterkt. Het huidige overwicht van vergunningenbeleid op planningsbeleid moet dus worden teruggeschroefd. Uiteraard moeten krachtdadige planningsinitiatieven gepaard gaan met respect voor eigendomsbezit. Rechtvaardige vergoedingen zijn noodzakelijk: sociaal rechtvaardig, maatschappelijk aanvaardbaar en financieel haalbaar.

Om verdere urban sprawl te stoppen, moeten Vlaamse, provinciale en lokale overheden samen een helder kader uitzetten waarbinnen de markt aan de slag kan. Het vrijwaren van open ruimte, biodiversiteit, voedselproductie, erfgoed en solidariteit met toekomstige generaties is een essentiële taak voor de overheid. Sturend overheidsop treden op elk schaalniveau is noodzakelijk en kan niet overgelaten worden aan welwillende burgerinitiatieven of pure marktwerking.

Interbestuurlijke, geïntegreerde en meer programmatorische uitvoering

Urban sprawl is onlosmakelijk verbonden met een mix van regelgeving (bv. gewestplan en uitzonderingsregels), fiscaliteit (bv. salariswagens) en subsidies (bv. woonbonus, renovatiepremie) vanuit diverse overheden in ons land. Indien we urban sprawl een halt willen toeroepen, moeten we dus tegelijkertijd op deze vele aspecten inwerken. Om dit te bereiken, is er behoefte aan een interbestuurlijke, geïntegreerde en meer programmatorische aanpak.

Het is dus noodzakelijk dat diverse beleidsniveaus en -domeinen samenwerken en inspanningen op een gecoördineerde en gestructureerde manier aanpakken. Dit betekent het uittekenen van een gezamenlijke strategie en het koppelen van onderling samenhangende projecten. Het is duidelijk dat we de klassieke verkokerde ad hoc aanpak moeten doorbreken. We kunnen ons wat dat betreft laten inspireren door het Interbestuurlijk programma in Nederland, waarin overheden samenwerken aan grote maatschappelijke opgaven. Vanuit gezamenlijke ambities rond bv. energietransitie worden heldere afspraken gemaakt voor samenwerking op basis van gelijkwaardigheid en wederkerigheid.

Ook in Vlaanderen zien we op dit vlak wel wat initiatieven die de basis kunnen vormen om voort te bouwen in de richting van dergelijke interbestuurlijke programmatorische aanpak. Een interessant initiatief is dat van de Open Ruimte Beweging waarin verschillende overheden, middenveldorganisaties en lokale actoren elkaar vinden in een agenda die tot meer en kwaliteitsvolle open ruimte moet leiden.

Financiële stromen bundelen en fiscale, financiële en juridische instrumenten aanpassen

Cruciaal is dat bovenstaande ambities samenspannen met financiële, fiscale en juridische instrumenten. Ook heilige huisjes moeten sneuvelen, maar op een zodanige manier dat de meerderheid van de bevolking er baat bij heeft. Dit vergt moed, tijd en dus een overgangperiode.

Momenteel zijn duurzame inbreidingsprojecten vaak complexer en duurder dan projecten in linten, verkavelingen of open ruimte. Die niet-duurzame regelgeving en financieringsmechanismen moeten dus dringend aangepast worden op maat van de toekomstige uitdagingen. Zonder volledig te willen zijn, dienen alvast volgende aspecten aangepast te worden indien we urban sprawl willen keren:

- Woonbonus en K.I.
- Gemeentefinanciering
- Mobiliteitssubsidies woon-werk, salariswagens, ...
- Energiesubsidies (renovatiepremie, ...)
- Rioleringsbudgetten voor nog niet aangesloten woningen/gebieden.

Ook een aantal juridische instrumenten moeten aangepast worden omdat ze vandaag te 'sprawl'-vriendelijk zijn. Zo verdienen VCRO en alle uitzonderingsregels (bijvoorbeeld zonevreemde basisrechten en functiewijzigingen, PRIAK's) alsook het Instrumentendecreet (bijvoorbeeld contract- en convenantbenadering) een grondige bijsturing.

Om verdere urban sprawl te stoppen, moeten Vlaamse, provinciale en lokale overheden samen een helder kader uitzetten

Urban sprawl is een systeemfout: het wordt door ons beleid mogelijk gemaakt, in stand gehouden en bevorderd.

Basiselementen voor een krachtig ruimtelijk beleid

Urban sprawl aanpakken vergt dus de inzet van veel actoren, sectoren, politici en burgers – ook buiten de ruimtelijke planning. Maar willen we hen engageren om het ruimtelijk probleem mee aan te pakken, dan zullen we eerst voor de deur van het eigen vakk domein moeten vegen. We schetsen hieronder de inhoudelijke basiselementen voor een krachtig ruimtelijk beleid, onder het motto ‘Eerst voorkomen, dan genezen. En als het nodig is: snijden. Daar worden we allemaal beter van.’

Voorkomen: stop het aansnijden van open ruimte

Het decennialange ruimtelijk beleid pro urban sprawl heeft ervoor gezorgd dat in Vlaanderen heel veel juridisch aanbod voor woningen en bedrijvigheid gecreëerd is in verkavelingen, linten en openruimtegebieden. Binnen dit aanbod kan vandaag een groot deel van de bevolking het typisch Vlaamse woonideaal van (half)open bebouwing met tuin blijven realiseren. Als het woonideaal op een duurzamere manier wordt ingevuld, wordt dit nog makkelijker. Het aanbod overtreft dus nog steeds de vraag.

Urban sprawl voorkomen betekent dus: geen bijkomende activiteiten, verharding, bebouwing in cruciale openruimtegebieden en op slecht gelegen en/of slecht ontsloten plekken. Voor die gebieden is het schrappen van ontwikkelingsmogelijkheden op bestemmingsplannen een noodzaak. Absolute reden te meer om geen greenfields meer te verhard en te bebouwen.

Genezen: werk aan kernversterking en verhoog het ruimtelijk rendement

We moeten investeren en ontwikkelen – verhogen van duurzaamheid en ruimtelijk rendement – op goed gelegen en/of goed ontsloten plekken. Verdichting in kernen is evident, maar dient steeds op maat te gebeuren. Dit betekent trouwens niet dat iedereen in de stad moet gaan wonen, dat er alleen nog maar appartementen worden gebouwd of dat niemand nog een eigen tuin kan hebben.

Het verhogen van het ruimtelijk rendement op goed gelegen locaties is bovendien in (bijna) elke bebouwingstypologie mogelijk. Kern, steenweg, twintigste-eeuwse verkaveling, sociale woonwijk, campusbebouwing, enzovoort – elke typologie kan haar ‘steentje’ bijdragen tot verdichting, weliswaar elk vanuit haar eigenheid en met respect voor de omgeving.

Pijnloos snijden: ontharden

We moeten ook de stap durven te zetten om onderbenutte of onbenutte urban sprawl in cruciale openruimtegebieden en op slecht gelegen en/of slecht ontsloten plekken te slopen en te ontharden.

Allemaal samen

Vele (welwillende) lokale besturen zijn vragende partij voor sterke provinciale en Vlaamse overheden die initiatief nemen om, binnen hun afgesproken bevoegdheden, sturend op te treden en zo het kader aan te reiken waarin op lokaal niveau op

maat kan gewerkt worden. Anderzijds mogen de Vlaamse en provinciale overheden niet toestaan dat lokale overheden (bv. uit dienstbetoon) het ruimtebeslag nog verder laten aangroeien. Decentralisering van taken mag niet leiden tot het afschuiven van verantwoordelijkheid en uiteindelijk tot deregulering.

Alle beleidsniveaus moeten vanuit hun eigen bevoegdheden samenwerken aan het maatschappelijk project dat verdere urban sprawl zal keren. We doen alvast enkele suggesties:

VLAANDEREN Eerste uitdaging is duidelijk definiëren welke openruimtegebieden voor Vlaanderen van cruciaal belang zijn. Dat betekent dat er ooit een kaart zal moeten worden opgemaakt die ondubbelzinnig toont waar deze gebieden gelegen zijn. Deze cruciale openruimtegebieden staan los van de huidige juridische bestemming.

Vervolgens moeten we het ontwerpdecreet woonreservegebieden de noodzakelijke slagkracht geven. Dit decreet geeft mogelijkheden om slecht gelegen woonuitbreidingsgebieden via een gewestelijk planinitiatief te schrappen. Vlaanderen moet hiervoor voldoende financiële middelen ter beschikking stellen om de planschadeclaims te vergoeden die als gevolg van de bestemmingswijziging zullen ontstaan. Het is dus van essentieel belang dat in de Vlaamse begroting middelen worden vrijgemaakt voor deze operatie.

Tot slot, moeten we durven overwegen om de open ruimte als rechtspersoon te beschermen. 10.000 ha extra bos en 125.000 ha VEN verdienen dat.

DE PROVINCIES Ook provincies hebben in dit verhaal eigen verantwoordelijkheden en moeten durven ingaan tegen gemeentelijke belangen. Via provinciale beleidsplannen moeten ze wegen op het dorpenbeleid. Zo kunnen provincies vanuit een grondige analyse op bovenlokaal niveau bepalen hoe moet worden omgegaan met de verwachte bevolkingsgroei en bijhorende demografische veranderingen zoals vergrijzing en diversiteit (in de meeste regio's een uitdaging) en welke rol bepaalde gemeenten al dan niet kunnen opnemen in die bevolkingsgroei. Dit betekent ook vooropstellen dat een bepaalde gemeente niet meer mag groeien, omdat dit de urban sprawl zou doen toenemen (bijvoorbeeld Bonheiden als typisch voorbeeld van nul-groeiemeente in de rand van het Mechelse).

Provincies moeten ook durven achteromkijken en lessen trekken uit de doorwerking van structuurplannen. Sommige herzieningen van provinciale structuurplannen hebben ertoe geleid dat de oorspronkelijke sterke uitspraken zijn afgezwakt. Voorbeelden hiervan zijn het terugschroeven van het uitdoofbeleid van slecht gelegen kleinhandelslinten, het mogelijk maken van de aanleg van lokale bedrijventerreinen in elke gemeente of het verruimen van de uitbreidingsmogelijkheden voor groot-schalige recreatieve en toeristische infrastructuur in waardevolle openruimtegebieden. Het is een uitgelezen kans om bij de opmaak van nieuwe ruimtelijke beleidsplannen kritisch na te gaan welke bijdrage de provincies kunnen leveren om op regionaal niveau verdere uitwaaiering van allerlei vormen van bebouwing te vermijden.

GEMEENTEN Lokale beleidsplannen of omgevingsplannen moeten volop de kaart trekken van 'sprawl keren': open ruimte hard definiëren en beschermen en hiervoor krachtige, kwalitatieve ontwikkelingsperspectieven voorzien, en anderzijds verdichtingsgebieden aanduiden. Dit betekent in de eerste plaats het bevriezen/schrappen van woonuitbreidingsgebieden en overtollig woon- en industriegebied. We mogen het uiteraard ook niet

verengen tot generieke kwantitatieve opgaven, we moeten respect opbrengen voor ruimtelijke draagkracht en de eigenheid van de gebieden. Daarvoor is een veel fijngevoeliger analyse nodig. Rode draad is dat nieuwe verdichtingsoperaties de eigenheid en de leefwereld van bewoners respecteren. Tot slot schuiven we graag het idee naar voor van 'strategische landbouwgebieden' waar zonevreemde basisrechten buitenspel kunnen worden gezet.

Lead by example

We moeten de mooie projecten die een voorbeeld vormen meer in de kijker zetten. We kunnen afgunstig kijken naar prachtige projecten in het buitenland, maar we hebben ook in Vlaanderen al erg vooruitstrevende projecten die onze gids kunnen zijn in het terugdringen van urban sprawl.

We denken daarbij aan initiatieven van lokale besturen – zoals bv. Geel, Nijlen, Olen – die hun nek reeds uitgestoken hebben door planmatig het behoud van open ruimte vast te leggen en dit te koppelen aan acties voor kernversterking. Ook de stad Gent heeft in haar nieuwe structuurplan vooropgesteld dat ze op haar grondgebied een ruimteneutraal beleid wil voeren en heeft daartoe een RUP wonen én een RUP groen opgesteld. Sint-Niklaas, dat het concept van lobbenstad omarmt waardoor de natuur langs blauwgroene vingers tot in het hart van de stad door kan dringen. Of de gemeente Zuienkerke, die er voor kiest haar dorpszicht te behouden en bijkomende ontwikkeling elders in de kern plant. We denken ook aan de nieuwe initiatieven rond collectieve woonvormen die op vele plaatsen in Vlaanderen pionieren.

Het gaat er dus niet enkel om te zeggen waar niet meer gebouwd mag worden, we moeten ook de levenskwaliteit tonen in projecten die positief omgaan met onze schaarse ruimte. Met andere woorden: meer collectiviteit inbouwen zonder afbreuk te doen aan diepgewortelde behoeften en wensen (privacy, groen, ...).

En de ruimtelijk planner?

Het staat buiten kijf dat de ruimtelijk planner – in welke positie dan ook – in heel dit verhaal een belangrijke rol te spelen heeft. Hij/zij moet dan ook zelf de lat hoog leggen en elke opdracht in vraag durven stellen ('Draagt dit project bij tot duurzaam, zuinig ruimtegebruik?') en elke opdracht aangrijpen om extra open en/of publieke ruimte te creëren.

De ruimtelijk planner moet ook fungeren als bruggenbouwer. We moeten coalities aangaan met de bouwsector, het middenveld, de lokale besturen. We moeten ruimtelijke urgenties agenderen, inwerken op politici, media, actoren. We moeten blijven pleiten voor een betere onderlinge afstemming van ruimtelijk beleid en vergunningenbeleid.

Tot slot, moeten planners hun vakjargon vertalen naar voor bewoners begrijpelijke, leesbare en aantrekkelijke documenten en ontwerpen.

Tijd voor actie

Hoe sneller we het tij kunnen keren, hoe minder de factuur van urban sprawl verder zal oplopen, hoe beter we in staat zullen zijn ons te wapenen tegen klimaatopwarming, hoe meer we de kwaliteit van onze woonomgeving en kernen kunnen behouden of verhogen.

We roepen de deelnemers aan de Werelddag van de Stedenbouw dan ook op om de krachten te bundelen en op zoek te gaan naar partners en projecten om samen die ommekeer waar te maken.

Het staat buiten kijf dat de ruimtelijk planner – in welke positie dan ook – in heel dit verhaal een belangrijke rol te spelen heeft. Hij/zij moet dan ook zelf de lat hoog leggen, elke opdracht in vraag durven stellen en elke opdracht aangrijpen om extra open en/of publieke ruimte te creëren.

programma

09:00 Ontvangst

09:45 Welkomstwoord

BURGEMEESTER JAN VERMEULEN [STAD DEINZE]

09:55 Inleiding tot de Werelddag

DAGVOORZITTER ANN VERHETSEL [UANTWERPEN/VRP]

10:00 Resultaten studie: De kosten van urban sprawl in Vlaanderen

[VITO EN COMMON GROUND]

10:50 What can be done to stop urban sprawl?

JOCHEN JAEGER [UNIVERSITY MONTREAL]

11:30 PAUZE

12:00 Hoe is het zover kunnen komen? Historische blik op sprawl

ELS DE VOS [UANTWERPEN]

12:25 Hoe moet het verder?

1 Visie vanuit Werelddag-werkgroep

2 Wendy Francken

[VLARIO]

3 Jef Lembrechts

[VLAAMSE CONFEDERATIE BOUW]

13:15 LUNCH

14:15 parallele sessies

1 Terreinbezoek Deinze 2020

2 Hoe kunnen we goed gelegen klassieke verkavelingen transformeren?

3 Hoe kunnen we het beste halen uit slecht gelegen verkavelingen?

4 Dorpenbeleid. Snoeien en/of groeien om te bloeien

5 Dorpen en linten: op zoek naar de gaten

6 Ontwikkelingsperspectieven voor leefbare steenwegen

7 Instrumenten voor een kwaliteitsvolle open ruimte

8 'Aanschouwt eer ge bouwt.' Hoe maken we de Vlaming bewust van de nadelige gevolgen van zijn woongedrag?

9 Het ruimtelijk structurerend vermogen van energie

16:00 Plenair slotgedeelte

met uitreiking van de Plannings- en Afstudeerprijs

16:30 NETWERKDRINK

14:15 - 15:45

parallele sessies

1 Terreinbezoek Deinze 2020

Met het stadsvernieuwingsproject Deinze 2020 wil Deinze een stad creëren waar het aangenaam wonen, werken en winkelen is. Die ambitie wil de stad waarmaken door de aanleg van kwalitatieve publieke ruimte in samenhang met inbreidingsprojecten en publieke gebouwen. Tijdens deze stadswandeling, begeleid door Peter Coppens (Stad Deinze), worden gerealiseerde en geplande projecten getoond en toegelicht.

2 Hoe kunnen we goed gelegen klassieke verkavelingen transformeren?

Het herdenken van goed gelegen klassieke verkavelingen – van woon- of slaapwijken naar een volwaardige leefomgeving – is een belangrijke maatschappelijke opdracht. Om verkavelingen te verduurzamen zijn naast een innovatief stedenbouwkundig ontwerp ook vernieuwende financiële modellen, ruimtelijk-juridische instrumenten en sociale impulsen nodig. Bij de transformatie-opgave zullen we daarnaast ook rekening moeten houden met weerstand, niet in het minst bij bewoners en politici. In deze sessie bekijken we vanuit twee invalshoeken welke mogelijkheden lokale overheden hebben om goed gelegen verkavelingen te verdichten.

- Het perspectief van de ontwerper: Dirk Somers (Bovenbouw)
- Het perspectief van de lokale overheden: Rien Gellynck (Veneco)

3 Hoe kunnen we het beste halen uit slecht gelegen verkavelingen?

Niet alleen bewoners hebben verwachtingen ten opzichte van de wijk waarin ze wonen. Ook derde partijen leggen een claim op de verkaveling. Natuurverenigingen die een openruimteverbinding door de wijk willen, bijvoorbeeld. Of de Vlaamse overheid die de verkaveling wilt uitdoven omdat ze slecht ontsloten is. Deze claims/verwachtingen lijken op het eerste gezicht zo tegengesteld dat ze tot spanningen leiden. Toch kunnen we met creatief denken en – vooral – goed luisteren naar bewoners tot interessante oplossingen komen. In deze doe-sessie gaan deelnemers praktijken analyseren waarin verkavelingsbewoners samen met overheden, organisaties en bedrijven hun woonomgeving heruitvinden.

- Deze workshop wordt ingeleid/begeleid door Oswald Devisch en Lieve Custers (UHasselt)

4 Dorpenbeleid. Snoeien en/of groeien om te bloeien

Elke Vlaamse dorpskern heeft zijn eigen ontwikkelingsmogelijkheid en dus -strategie. Dit in de praktijk brengen, is nauwgezet maatwerk waarbij diverse elementen (erfgoed, publieke ruimten, blauwgroene structuren...) als een geïntegreerd geheel worden aangepakt. In deze sessie bekijken we hoe een regionale omgevingsanalyse – knooppuntwaarde, demografie, werkgelegenheid, ondernemingsdynamiek, voorzieningenniveau, ruimtelijke kenmerken van de kern – een kader bieden voor ontwikkelingskeuzes in verschillende types van kernen: van dynamische stadsranddorpen en knooppdorpen tot landelijke woondorpen of gehuchten.

- Welke rol spelen knooppwaarde, plaatswaarde en ruimtelijke context in de ontwikkelingskansen van dorpen? Johan Van Reeth (BUUR)
- Hoe organiseren en transformeren we onze dorpen en hoe richten we ze in tot levendige kernen? Eva Heuts (Stramien)

5 Dorpen en linten: op zoek naar de gaten

Linten zijn een historisch onderdeel van het Vlaamse platteland. Veel dorps- en stadskernen zijn ontstaan uit één of meerdere van deze lineaire bebouwingspatronen. Linten, gehuchten en dorpen groeiden de voorbije decennia steeds verder dicht en naar elkaar toe. Dat tast niet enkel het landschap aan, maar brengt ook heel wat maatschappelijke kosten met zich mee. Hoe kunnen we hiermee omspringen? Waar kunnen we linten verder opvullen, waar breken we ze (deels) af en waar is transformatie aan de orde? Welke strategieën kunnen we aanwenden vanuit een openruimte- en kernversterkend dorpenbeleid?

- De toekomst van de Olenze lintbebouwing en gehuchten. Tim Vekemans (RE-ST) en Ine Pijpers (Gemeente Olen)

6 Ontwikkelingsperspectieven voor leefbare steenwegen

De stadsranden – en met name steenwegen – zijn belangrijke plekken van transformatie. Stedelijkheid dringt langs hier immers steeds verder door tot op het platteland. Hoewel ze van vitaal belang zijn, zijn steenwegen vaak dichtslibbende slagaders die de (verkeers)leefbaarheid serieus onder druk zetten. Hoe kunnen we randstedelijke invalswegen omvormen tot kwaliteitsvolle leef-, woon- en winkelplekken? Welke instrumenten kunnen negatieve ontwikkelingen terugdraaien? Hoe komen we tot visie en afspraken tussen verschillende actoren en overheden? Kan de transformatie van deze steenwegen zorgen voor meer

stadsregionale samenwerking?

- Baanbrekend winkelen. Hoe retail ontwikkelen op maat van de leefomgeving? Tom Dumez (Provincie Antwerpen)
- Herschikken van de steenwegen – hoe ruimte maken voor duurzame mobiliteit? Tim Scheirs (VENECO) en Bart Deceuninck (Prov. Oost-Vlaanderen)
- Hoe kunnen stad en rand 1 woord? Mieke Belmans (Stad Antwerpen)

7 Instrumenten voor een kwaliteitsvolle open ruimte

In de open ruimte komen steeds vaker zonevreemde activiteiten voor met een grote ruimtelijke en landschappelijke impact. Hoe kunnen we die consumptie van natuur- en landbouwgebieden vermijden en voorkomen dat vruchtbare gronden bebouwd en verhard worden of een niet-agrarisch gebruik krijgen (verpaarden, vertuinen, niet-agrarische bedrijvigheid)? Kunnen innovatieve concepten als landbouw-, water- of voedselparken het verschil maken? Of moeten we financiële oplossingen zoeken en de wetgeving aanpassen om te verhinderen dat niet-agrarische functies landbouwgrond innemen? Welke mogelijkheden zijn er om zonder planbaten/schade of verevening open ruimte te behouden en te versterken?

- Wat is de ideale toekomst van verlaten agrarische gebouwen? Herbestemmen, slopen, ...? Anna Verhoeve (ILVO)
- Welke financiële, juridische en ruimtelijke instrumenten om open ruimte open te houden? Miranda Coppens (Provincie Antwerpen)

8 ‘Aanschouwt eer ge bouwt.’ Hoe maken we de Vlaming bewust van de nadelige gevolgen van zijn woongedrag?

De Vlaamse plannerswereld is stilaan overtuigd van de noodzaak om de verspreide verstedelijking doortastend aan te pakken. De Vlaming zelf lijkt minder na te denken over de nadelige gevolgen van zijn woongedrag: de lintbebouwing groeit nog steeds, zonevreemde woningen worden verbouwd/uitgebreid/herbouwd en nieuwe verkavelingen blijven in trek. Geprikkeld door het succes van de antirookcampagne, verkent deze sessie de mogelijkheden en valkuilen voor een gelijkaardige, doelbewuste overheidsactie tegen urban sprawl. Ook verspreide verstedelijking is immers schadelijk voor de gezondheid!

- De workshop wordt ingeleid en begeleid door Hans Leinfelder (KU Leuven)

9 Het ruimtelijk structurerend vermogen van energie

In verschillende regio's lopen projecten die verkennen in welke mate de energietransitie ruimtelijk sturend kan zijn. Wat zijn de kansen voor hernieuwbare energieproductie in openruimtegebied en in kernen wanneer we overwegen om verspreide bebouwing uit te doven of te herlokalisieren? Wat kan de integratie van een warmtenet betekenen voor ontsnippering, kernverdichting en functieverweving? Welke maatschappelijke winsten levert dit op voor landbouw, natuur, duurzame mobiliteit, lokale economie, burgerbetrokkenheid ....? Maar ook: welke (financiële) handvaten reikt de energietransitie aan om de daaraan gekoppelde ruimtelijke omslag te verwezenlijken?

- Energielandschap Denderland. Energie als drager om op regionale schaal ontwikkelingen ruimtelijk te sturen en ruimtegebruik te verduurzamen. Wim L'Ecluse (Provincie Oost-Vlaanderen)
- Scenario's voor de warmtetransitie in Roeselare. Collectieve warmtesystemen als hefboom voor (energie-) efficiënter ruimtegebruik en een democratischer energiesysteem. Griet Juwet (VUB-Cosmopolis)

sponsors vrp

De werking van de VRP en de publicatie van Ruimte zijn mogelijk dankzij volgende partners:

partners vrp

Volgende partners ondersteunen de VRP. Voor meer informatie over het partnerschap kan u terecht op info@vrp.be.

AG VESPA
AG Vespa
Paradeplein 25
2018 Antwerpen
T 03 259 28 10 | F 03 259 28 11
info@vespa.antwerpen.be
www.agvespa.be

BUUR
Buur
bureau voor urbanisme
De Hoorn | Sluisstraat 79 | 3000 Leuven
T 016/89 85 50 | F 016/89 85 49
buur@buur.be | www.buur.be

anteagroup
Antea Group
Roderveldlaan 1 | 2600 Antwerpen
T 03/221 55 00 | F 03/221 55 01
info.be@anteagroup.com
www.anteagroup.be

Geosted
Riemsterweg 117 | 3742 Bilzen
T 089/51 53 43 | 089/51 53 44
info@geosted.be

MATEXI
Welkom in de buurt.
matexi nv
Franklin Rooseveltlaan 180
8790 Waregem | T 056 62 74 00
info@matexi.be | www.matexi.be

Stad Kortrijk
Grote Markt 54
8500 Kortrijk
T 1777 / F 056/27 70 09
info@kortrijk.be / www.kortrijk.be

VLAAMSE LAND MAATSCHAPPIJ
Vlaanderen in open ruimte
VLM
Gulden Vlieslaan 72 | 1060 Brussel
02 / 543 72 00 | info@vlm.be | www.vlm.be

vito
Boeretang 200 | 2400 Mol | België
T + 32 14 33 55 11 | www.vito.be

LEIE DAL
Intercommunale Leiedal
President Kennedypark 10
8500 Kortrijk | 056 24 16 16
info@leiedal.be | www.leiedal.be

Port of Antwerp
Gemeentelijk havenbedrijf Antwerpen
Havenhuis
Entrepotkaai 1 | 2000 Antwerpen
T 03/205 23 77 | F 03/205 23 29
info@haven.antwerpen.be
www.havenvanantwerpen.com

van roey
groep Van Roey
Oostmalsesteenweg 261
2310 Rijkevorsel
T 03/340 17 11
info@vanroey.pro
www.vanroey.pro

PORT OF GHENT
Havenbedrijf Gent
John Kennedylaan 32
Haven 3000 A | 9042 Gent
T 09/251 05 50 | F 09/251 54 06
info@havengent.be
www.havengent.be

antwerp management school
Powered by the University of Antwerp
Antwerp Management School
Het Brantijser
Sint-Jacobsmarkt 9-13
2000 Antwerpen
03 265 49 89
info@antwerpmanagementschool.be
www.antwerpmanagementschool.be

POLO. ARCHITECTS
Polo Architects
Tavernierkaai 2 bus 28
2000 Antwerpen
03/225 18 84 | info@polo-architects.be | www.polo-architects.be

VENECO
Veneco
Panhuisstraat 1
9070 Destelbergen
T 09 251 22 22
info@veneco.be
www.veneco.be

OMGEVING
Landschap Architecture Urbanism
Omgeving
Uitbreidingstraat 390
2600 Berchem | Antwerpen
T 03/448 22 72 | F 03/440 13 93
info@omgeving.be | www.omgeving.be

gent: zoveel stad
Stad Gent
T 09/210 10 10 | F 09/210 10 20
gentinfo@gent.be | www.gent.be

BRUT
Antoine Dansaertstraat 92 | 1000 Brussel
02 450 99 00
info@brut-web.be | www.brut-web.be

De Lijn
Motstraat 20 | 2800 Mechelen
www.delijn.be | 015 40 87 11

BLAUW DRUK
STEDENBOUW
Blauwdruk Stedenbouw
Karel De Preterlei 204
B-2140 Antwerpen
tel +32 (0) 3 344 93 20
www.blauwdrukstedenbouw.be

Stadsontwikkeling Antwerpen
Bezoekadres:
Francis Wellesplein 1 | 2018 Antwerpen
Postadres: Grote Markt 1 | 2000 Antwerpen
T 03/221 13 33
info@stad.antwerpen.be
www.antwerpen.be

VANDEN BROELE
UITGEVERIJ - ÉDITIONS - PUBLISHERS
Uitgeverij Vanden Broele NV
Stationslaan 23 | 8200 Brugge
T 050/64.28.00
publishers@vandenbroele.be
www.vandenbroelegroep.be

STRAMIEN
Mechelsesteenweg 271, bus 5
2018 Antwerpen
T 03/248 54 02 | F 03/248 77 80
info@stramien.be | www.stramien.be

MINT
MINT nv
Hendrik Consciencestraat 1B
2800 Mechelen
T 015/56 04 20 | F 015/56 04 29
mint@mintnv.be - www.mintnv.be

IEDEREEN GENKT
stad Genk
Stadsplein 1 | 3600 Genk
T 089 65 36 00 | F 089 65 34 70
info@genk.be | www.genk.be

COMMON GROUND
ruimte maken
Common Ground
Cogels Osylei 19
2600 Berchem (Zurenborg)
03/235.00.00
info@common-ground.eu
www.common-ground.eu

d+a consult
Meiboom 26 | 1500 Halle
T 02 363 89 10 | F 02 363 89 11
info@daconsult.be | www.daconsult.be

die Keure
Kleine Pathoekeweg 3
8000 Brugge | T 050 / 47 12 72
info@diekeure.be | www.diekeure.be

Gentse Kanaalzone
Projectbureau Gentse Kanaalzone
PAC Zuid | Woodrow Wilsonplein 2
9000 Gent | T 09 267 78 02
info@gentsekanaalzone.be
www.gentsekanaalzone.be

De VRP speelt voor Kerstman!

Wil je dit jaar origineel uit de hoek komen met oud en nieuw? Geef dan eens een abonnement op RUIMTE cadeau! Een geschenk waar de ontvanger vier keer in 2019 uren zal kunnen van genieten!

1 jaar RUIMTE
tegoedbon + gratis
- een RUIMTE-nummer naar keuze
- 50 jaar Wet op de Stedenbouw

ruimte
De themadossiers in 2019
Regionale gebiedsontwikkeling [MAART]
Tuinen [JUNI]
Zorg [SEPTEMBER]
De nomadische ruimte [DECEMBER]

Jij bestelt het abonnement voor 2019* via www.vrp.be/kerstactie-ruimte-2018 en wij doen er een RUIMTE-nummer naar keuze én een exemplaar van 50 jaar Wet op de Stedenbouw gratis bovenop! Zo krijgt je leuke tegoedbon extra volume onder de kerstboom en kan de ontvanger er al meteen induiken! Als je tenminste niet zelf verslingerd raakt aan het fascinerende leesvoer ...

Plaats je bestelling uiterlijk op woensdag 19 december en wij sturen je een mooi cadeaupakket toe vóór Kerst. Latere bestellingen worden pas na Nieuwjaar geleverd. De actie loopt tot 31/01/2019.

* Een jaarabonnement op RUIMTE (zonder VRP-lidmaatschap) kost € 95 (België) | € 135 (buitenland).

Plans are
nothing,
planning is
everything.

[DWIGHT D. EISENHOWER]

een organisatie van

vfp

VLAAMSE
VERENIGING
VOOR

ruimte & planning